

Biruni

Biruni hastalıkları tedavi konusunda değerli bir uzmandı. Yunan ve Hint tıbbını incelemiş, Sultan Mes'ud'un gözünü tedavi etmişti. Otların hangisinin hangi derde deva ve şifa olduğunu çok iyi bilirdi. Eczacılıkla doktorluğun sınırlarını çizmiş, ilaçların yan etkilerinden bahsetmiştir. Bîrûnî, Cebir, Geometri ve Coğrafya konularında bile o konuyla ilgili bir âyet zikretmiş, âyette bahsi geçen konunun yorumlarını yapmış, ilimle dini birleştirmiş, fennî ilimlerle ilahî bilgilere daha iyi nüfuz edileceğini söylemiş, ilim öğrenmekten kastın hakkı ve hakikatı bulmak olduğunu dile getirmiş ve "Anlattıklarım arasında gerçek dışı olanlar varsa Allah'a tevbe ederim. Razi olacağı şeylere sarılmak hususunda Allah'tan yardım dilerim. Bâtıl şeylerden korunmak için de Allah'tan hidayet isterim. İyilik O'nun elindedir!" demiştir.

Hayatı

Yaşadığı çağa damgasını vurup " Biruni Asrı" denmesine sebepolan zekâ harikası bilginimiz.973 yılında Harizm'in merkezi Kâs'ta doğdu. Esas adı Ebû Reyhan b. Mu-hammed'dir. Küçük yaşta babasını kaybetti. Annesi onu zor şartlarda, odunsatarak büyüttü. Daha çocuk yaştaaraştırmacı bir ruha sahipti. Birçok ko-nuyu öğrenmek için çılgınca hırs göste-riyordu. Tahsil çağına girdiğinde Hâ-rizmşahların himayesine alındı ve saray terbiyesiyle yetişmesine özen gösterildi. Bu aileden bilhassa Mansur, Bîrûnî'nin en iyi bir eğitim alması için herimkânı sağladı.(1)Bu arada İbn-i Irak ve Abdüssamed b. Hakîm'den de dersler alan bilginimizin öğrenimi uzun sürmedi, daha çok özel çabalarıyla kendisini yetiştirdi.Araştırmacı ruhu, öğrenme hırsı ve sön-meyen azmiyle birleşince 17 yaşındaeser vermeye başladı.Fakat Me'mûnîlerin Kâs'ı alıp Hârizmşahları tarihten silmeleriyle Bîrûnî'nin huzuru kaçtı, sıkıntılar başladı veKâs'ı terketmek zorunda kaldı. (2) An-cak iki yıl sonra tekrar döndüğünde ün-lü bilgin Ebü'l-Vefâ ile buluşup rasat ça-lışmaları yaptı.Daha sonra hükümdar Ebü'l-Abbas,sarayında Bîrûnî'ye bir daire tahsisedip, müşavir ve vezir olarak görevlen-dirdi. Bu durum, hükümdarların ilme duydukları derin saygının göstergesi,bilginimizin de devlet başkanları yanın-daki yüksek itibarının belgesiydi. (3)

Gazneli Mahmud Hindistan'ı alınca hocalarıyla Bîrûnî'yi de oraya götürdü.Zira onun yanında da itibarı çok yük-sekti. " Bîrûnî, sarayımızın en değerli hazinesidir' derdi. (4) Bu yüzden ted-birli hünkâr, liyakatını bildiği Bîrûnî'yiHazine Genel Müdürlüğü'ne tayin etti.O da orada Hint dil ve kültürünü bütü-nüyle inceledi. Üstün dehasıyla kısa sü-rede Hintli bilginler üzerinde şaşkınlıkve hayranlık uyandırdı. Kendisine sağ-lanan siyasî ve ilmî araştırmalarına de-vam etti. Bir devre adını veren, çağınıaşan ilmî hayatının zirvesine erişti. Sul-tan Mes'ud, kendisine ithaf ettiği Ka-nun-u Mes'ûdî adlı eseri için Bîrûnî'yebir fil yükü gümüş para vermişse de o,bu hediyeyi almadı. (5) Son eseri olanKitabü's-Saydele fi't Tıb'bı yazdığında80 yaşını geçmişti. Üstad diye saygılayâd edilen yalnız İslâm âleminin değil,tüm dünyada çağının en büyük bilginiolan Bîrûnî, 1051 yılında Gazne'de hayata gözlerini yumdu. Ruhu şâd, ma-kamı cennet olsun. Âmin.

ŞAHSİYETİ:Bîrûnî, " Elinden kalemdüşmeyen, gözü kitaptan ayrılmayan, iman dolu kalbi tefekkürden dûr olma-yan, benzeri her asırda görülmeyen bil-ginler bilgini bir dâhiydi. Arapça, Farsça, İbrânîce, Rumca, Süryânice, Yunan-ca ve Çinçe gibi daha birçok lisan bili-yordu. Matematik, Astronomi Geomet-ri, Fizik, Kimya, Tıp, Eczacılık, TarihCoğrafya, Filoloji, Etnoloji, Jeoloji, Din-ler ve Mezhepler Tarihi gibi 30 kadarilim dalında çalışmalar yaptı, eserlerverdi. (4) Onun tabiat ilimleriyle yakından ilgi-lenmesi, Allah'ın kevnî âyetlerini anla-mak, kâinatın yapı ve düzeninden Al-lah'a ulaşmak, O'nu yüceltmek

gâyesi-ne yönelikti. Eserlerinde çok defa Kur ân âyetlerine başvurur, onların çeşitli ilimler açısından yorumlanmasını amaçlardı. Kurân'ın belâğat ve i'cazı-na olan hayranlığını her vesileyle dilegetirdi. İlmî kaynaklara dayanma, deney vetecrübeyle ispat etme şartını ilk defa oileri sürdürdü. İbn-i Sinâ'yla yaptığı karşı- ;lıklı yazışmalarındaki ilmî metod ve yo-rumları, günümüzde yazılmış gibi taze-liğini halen korumaktadır. Tahkîk ve Kanûn-ı Mes'ûdî adlı eserleriyle trigonometri konusunda bugünkü ilmî seviyeye tâ o günden, ulaştığı açık-ça görülür. Bu eser astronomi alanında zengin ve ciddî bir araştırma âbidesi olarak tarihe mal olmuştur. İlmiyle dine hizmetten mutluluk duymaktadır. Gaz-ne'de kibleyi tam olarak tespit etmesive kiblenin tayini için geliştirdiği mate-matik yöntemi dolayısıyla kıyamet günü Rabb'inden sevap ummaktadır. Ayın, güneşin ve dünyanın hareketle-ri, güneş tutulması anında ulaşan hadi-seler üzerine verdiği bilgi ve yaptığı ra-satlarda, çağdaş tespitlere uygun neti-celer elde etti. Bu çalışmalarıyla yer öl-çüsü ilminin temellerini sekiz asır önce attı. Israrlı çabaları sonunda yerin çapı-nı ölçmeyi başardı. Dünyanın çapının ölçülmesiyle ilgili görüşü, günümüz ma-tematik ölçülerine tıpatıp uymaktadır. Avrupa'da buna BİRÛNİ KURALI den-mektedir. Newton ve Fransız Piscard yaptıkları hesaplama sonucu ekvatoru 25.000 mil olarak bulmuşlardır. Halbuki bu öl-çüyü Bîrûnî, onlardan tam 700 yıl önce Pakistan'da bulmuştu. O çağda Batılı-lardan ne kadar da ilerideymişiz. (6) Biruni, hastalıkları tedavi konusundadeğerli bir uzmandı. Yunan ve Hint tıbbını incelemiş, Sultan Mes'ud'un gözü-nü tedavi etmişti. Otların hangisinin hangi derde deva ve şifa olduğunu çokiye bilirdi. Eczacılıkla doktorluğun sınır-larını çizmiş, ilaçların yan etkilerinden bahsetmiştir. Daha o çağda Ümit Burnu'nun varlı-ğından söz etmiş, Kuzey Asya ve Ku-zey Avrupa'dan geniş bilgiler vermişti. Christof Coloumb'dan beş asır önce Amerika kıtasından, Japonya'nın varlı-ğından ilk defa söz eden O'dur. Dünyanın yuvarlak ve dönmekte olduğunu, yerçekimin varlığını Newton'dan asır-larca önce ortaya koydu. Henüz çağımızda sözü edilebilen karaların kuzeye doğru kayma fikrini 9.5 asır önce dile getirdi. Botanikle ilgilendi, geometriyi botaniğe uyguladı. Bitki ve hayvanlarda üreme konularına eğil-di. Kuşlarla ilgili çok orjinal tespitler yaptı. Tarihle ilgilendi. Gazneli Mah-mud, Sebüktekin ve Harzem'in tarihleri-ni yazdı. Bîrûnî, ayrıca dinler tarihi konusuna eğildi, ona birçok yenilik getirdi. Çağından dokuz asır sonra ancak ayrı bir ilim haline; gelebilen Mukayeseli Dinler Tarihi, kurucusu sayılan Bîrûnî'ye çok şey borçludur.

Bîrûnî, felsefeyle de ilgilendi. Ama felsefenin dumanlı havasında boğulup kalmadı. Meseleleri doğrudan Allah'a dayandırdı. Tabiat olaylarından söze-derken, onlardaki hikmetin sahibini gösterdi. Eşyaya ve cisimlere takılıp kalmadı. Bîrûnî, Cebir, Geometri ve Cografya konularında bile o konu ile ilgili bir âyet zikretmiş, âyette bahsi geçen ko-nunun yorumlarını yapmış, ilimle din birleştirmiş, fennî ilimlerle ilahî bilgiler edaha iyi nüfuz edileceğini söylemiş, ilim öğrenmekten kastın hakkı ve haki-katı bulmak olduğunu dile getirmiş ve "Anlattıklarım arasında gerçek dışı olanlar varsa Allah'a tevbe ederim. Razi olacağı şeylere sa-rılmak hususunda Allah'tan yar-dım dilerim. Bâtil şeylerden ko-runmak için, de Allah'tan hida-yet isterim. İyilik O'nun elinde-dir!" demiştir.

Eserleri halen Batı bilim dünyasındaki kaynak eser olarak kullanılmaktadır. Türk Tarih Kurumu 68. sayısını Bîrû-nî'ye Armağan adıyla bilginimize tah-sis etti. Dünyanın çeşitli ülkelerinde Bîrûnî'yanmak için sempozyumlar, kongreler düzenlendi, pullar bastırıldı. UNESCO'nun 25 dilde çıkardığı Conrier Dergisi 1974 Haziran sayısını Bîrûnî'ye ayırdı. Kapak fotoğrafının altına, "1000 yıl önce Orta Asya'da yaşayan evrensel dehâ Bîrûnî; Asrtonom, Tarih-çi, Botanikçi, Eczacılık uzmanı Jeolog, Şair, Mütefekkir, Matematikçi, Coğraf-yacı ve Hümanist" diye yazılarak tanı-tıldı. Eserleri; Biruni, toplam 180 kadar Eser kaleme aldı. En meşhurları şunlardır:

1. El-Asâr'il-Bâkiye an'il-Kurûni'I-Hâli-ye: (Boş geçen asırlardan kalan eser-ler.)
2. El-Kanûn'ül-Mes'ûdî; En büyük ese-ridir. Astronomiden coğrafyaya kadarbirçok konuda yenilik, keşif ve buluşları içine alır.
3. Kitab'üt-Tahkîk Mâ li'I-Hind: HindTarihi, dini, ilmi ve coğrafyası hakkın=da geniş bilgi verir.
4. Tahdîd'ü Nihâyeti'l-Emâkin li Tas-hîh-i Mesâfet'il-Mesâkin: Meskenler ara-sındaki mesafeyi düzeltmek için mekân-ların sonunu sınırlama. Bu eseriyle Bîrû-nî, yepyeni bir ilim dalı olan Jeodezi'nintemelini atmış, ilk harcını koymuştu.
5. Kitabü'I-Cemâhir fî Ma'rifet-i Cevâ-hir: Cevherlerin bilinmesine dair kitap.
6. Kitabü't-Tefhim fî Evâili Sıbaâti't-Tencim: Yıldızlar İlmine Giriş.
- 7: Kitâbü's-Saydele fî Tıp: EczacılıkKitabı. İlaçların, şifalı otların adlarınıaltı dildeki karşılıklarıyla yazmış.Bu yazı Eğitim Bilim Dergisi Ocak 2000sayısından alınmıştır.